

СЪВРЕМЕННИ ПОЛИТИКИ ЗА ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕ НА РАБОТНОТО МЯСТО

Н. Петрова, Л. Георгиева

CURRENT POLICIES FOR HEALTH PROMOTION AT THE WORKPLACE

N. Petrova, L. Georgieva

Резюме. Работещото население прекарва близо една трета от живота си на работното място. В условията на динамични промени и непрекъснато нарастващи очаквания на пазарите, добрият здравен статус на работещите е ключов фактор за осигуряване на висока производителност и устойчиво икономическо развитие. Здравното състояние на работната сила е обект на мултидисциплинарни политики и стратегии на локално и международно ниво. Работна среда, гарантираща опазване на здравето на работещите, допринася за поддържане на мотивацията и ефективността на персонала, както и за просперитета на фирмите и тяхната конкурентноспособност. Въпреки че предлага идеални възможности за предоставяне на информация на големи групи от хора в активна възраст, възможностите, които работното място дава за провеждане на здравни програми, все още не са пълноценно използвани.

Summary. The working population spends nearly one third of their lives at the workplace. Under the conditions of constantly changing and growing market expectations, good health status of employees is a key factor for ensuring high productivity and sustainable economic development. The health status of the workforce is a target of the multidisciplinary policies and strategies at the local and international level. The work environment, which guarantees protection of the employees' health, contributes to the maintenance of motivation and effectiveness of the staff as well as for the prosperity of the companies and their competitiveness. In spite of offering ideal opportunities for providing information to large groups of people in active age, the opportunities the workplace offers for health programmes implementation are still not fully utilized.

Key words: health promotion, workplace, employees, employers

Въведение

Промоцията на здравето като концепция, заложенa в Отавската харта, приета на Първата международна конференция за промоция на здраве през 1986 г., поставя здравето на хората в основата на тяхното социално, икономическо и личностно развитие и го определя като резултат от взаимодействието на политически, икономически, социални, културни, поведенчески и биологични фактори. Тя съчетава личния избор с обществената отговорност, като крайната ѝ цел е изграждане на здравословно бъдеще за всички хора.

Работното място наред с училището, пазара и града, е възлово място за социализация. То има директно влияние върху физическото и психическото състояние на работещите и индиректно върху здравето на техните близки. Потенциалът му за въздействие го прави едно от най-важните места за промоция на здраве през XXI век.

Здравето на работната сила – условие за устойчиво развитие

Повече от половината от населението на света е ангажирано в активно изграждане и поддържане на икономическата база на обществото. Работещите прекарват близо една трета от живота си на работното място в стремежа за осигуряване на материално благополучие за себе си и за своите семейства. В основата на трудовите им резултати е тяхната работоспособност, чието поддържане е в пряка зависимост от естеството на работната среда. В условията на динамични промени и непрекъснато нарастващи очаквания на пазарите, добрият здравен статус на работещите е ключов фактор за осигуряване на висока производителност и устойчиво икономическо развитие.

По данни на Световната здравна организация (СЗО), изложени на 60-та Световна здравна асамблея (СЗА), всяка година 100 милиона души са наранени, а 200 хиляди умират при трудови злополуки, новите случаи на професионални заболявания са между 68 и 157 милиона. Разходите за тези случаи се равняват на суми, надхвърлящи брутния вътрешен продукт на някои страни членки на организацията [6].

У нас всяка година се губят човешки животи, работоспособност и милиони левове поради увреждане на здра-

вето на работното място. Броят на регистрираните трудови злополуки, в това число довелите до инвалидност и смърт, както и загубените календарни дни поради временна или трайна неработоспособност за последните години [2] са представени в Таблица 1.

Таблица 1. Трудови злополуки в България за периода 2002-2014 г.

Година	Общ брой трудови злополуки	Брой трудови злополуки, предизвикали:		Загубени календарни дни
		инвалидност	смърт	
2002	5436	152	115	293250
2003	4876	103	114	269335
2004	4405	85	130	260858
2005	4311	83	130	268286
2006	4196	81	169	260180
2007	3811	76	179	238869
2008	3843	103	180	298290
2009	3125	87	119	254964
2010	3086	66	109	252792
2011	2752	20	86	154006
2012	3027	11	82	158644
2013	2806	55	108	259642
2014	2807	12	118	132419

Източник: Оперативна информация за трудовите злополуки, НОИ, 2002-2014.

Като пример за икономическата цена на нарушеното здраве на работната сила може да се посочи, че през 2014 г. са изплатени парични обезщетения за 23 720 трудови злополуки и професионални заболявания на стойност 6 446 806 лв., обезщетенията за общо заболяване са на стойност 353 817 500 лв. В тези суми не се съдържат преките загуби на работодателите като обезщетението за първите три дни на временната нетрудоспособност и материалните загуби поради отсъствие на работници. Като се вземат предвид и личните загуби на работещите (намален доход, цена на увреденото здраве, стойност на лечението и др.) общите загуби за икономиката, работодателите и засегнатия персонал вероятно достигат до половин милиард лева годишно [1].

Тези факти убедително доказват, че здравето при работа е сред най-важните преимущества на хората и държавите. Зависимостта между здраве и труд обосновава съвременните стратегии за развитие на работната сила. Работна среда, гарантираща опазване здравето на работещите, способства както за поддържане на мотивацията и ефективността на персонала, така и за фирмената конкурентноспособност.

Нова парадигма за здраве на работното място

Здравното състояние на работната сила е обект на мултидисциплинарни политики на локално и международно ниво, насочени към подобряване на условията на труд.

Политиката на СЗО още от създаването на организацията съдържа елементи, свързани със здравето при работа. Някои от ключовите документи, които подчертават нуждата да се пази здравето и да се съблюдава безопасността, са Конституцията на СЗО, Декларацията от Алма-Ата, Стратегията “Здраве за всички” и резолюциите на СЗА. Показателна е 60-та СЗА, чиято Цел 2 се отнася за промоция на здравето на работното място и гласи: “Трябва да се създадат условия за първична превенция на професионалните рискове, заболявания и злополуки, включително укрепване на човешки, методологични и технологични ресурси, обучение на работници и работодатели, въвеждане на здравословни практики и култура за промоция на здраве на работното място. Да бъдат установени механизми за стимулиране на развитието на здравословни работни места, включително консултации с участието на работници и работодатели. На работното място трябва да се стимулират здравна промоция и превенция, и конкретно здравословно хранене, физическа активност, психическо и семейно здраве.” [6]. Този текст ясно очертава необходимостта да се контролират факторите на работната среда и чрез промоция на здраве да се повишават възможностите на заетите лица.

Обобщавайки разбиранията по проблема в исторически, социален, икономически и хуманен аспект СЗО очертава новата парадигма за здраве на работното място [8] (Таблица 2).

Таблица 2. Нови насоки за промоция на здраве на работното място

От:	Към:
Трудов подход и трудово здраве	Обществен подход и здраве на работещите
Дейности на работната сила	Дейности, включващи работещите, семействата им и обществото
Професионални заболявания	Всички здравни детерминанти
Работещи по трудов договор	Всички работещи, в т.ч. самонаети лица
Отговорност на работодателя	Отговорност на всички – институции, здравни органи, застрахователи
Договорености между работещи и работодатели	Здравната протекция не се договаря, а се нормира законово

Като отчита, че здравето при работа е тясно свързано с общественото здраве и развитието на здравеопазните системи, СЗО предлага Глобален план за действие за здраве на работещите 2008-2017 година [7]. В този акт 52 експертни организации от 35 страни залагат приоритетни цели, които да стимулират разработване на политики и практически дейности, необходими като отговор на предизвикателствата за здраве при работа в съвременния бързо развиващ се свят. Целите са:

► укрепване на международните и националните политики за здраве при работа и развитие на необходимите

политически механизми за въвеждането им;

- развитие на здравословна работна среда;
- развитие на здравословни практики и промоция на здраве при работа;
- укрепване на службите по трудова медицина;
- въвеждане на поддържащи служби за здраве при работа;
- развитие на здравословни стандарти на база на научнообоснована оценка на риска;
- развитие на човешки ресурси, свързани със здравето при работа;
- въвеждане на системи за бази данни и регистри, информационни служби за експерти, ефективен обмен на данни и публична информация;
- провеждане на проучвания;
- развитие на мултидисциплинарно и мултисекторно сътрудничество.

Основните принципи, представляващи същността на всяка политика и програма, свързани с превенция и промоция на здравето на работното място, както и механизмите, чрез които се осъществява влиянието върху факторите на работната среда, очертават непрекъснат процес на действие със следните етапи [8]:

1. Мобилизиране на работници и работодатели да инвестират в промяната, съобразно нуждите, приоритетите и ценностите на хората.

2. Сформиране на екип за здравословни условия на труд от всички заинтересовани страни. Най-често тази роля се изпълнява от Комитет по условията на труд, в които членуват представители на работодателите, работещите, лекари от службите по трудова медицина и експерти.

3. Анализирание – обикновено е първият етап от работата на екипа за здравословни условия на труд. Анализират се резултати от инспекции на работните места, оценки на риска, протоколи от проверки на условията на труд и др. Оценява се здравето на работещите на база нетрудоспособността по вид и причини, продължителност, професионални болести и трудови злополуки.

4. Приоритизиране на факторите, върху които е необходимо да се въздейства.

5. Планиране на дейностите в зависимост от големината на предприятието. При големите предприятия обикновено се залага на широкомащабни, средносрочни и дългосрочни инициативи, докато при малките и средните предприятия се разработват опростени и краткосрочни планове. Важно е плановете да бъдат изпълними, да са в съответствие с фирмената и държавната политика и да имат добра финансова осигуреност.

6. Осъществяване на дейностите по установяване на здравословни условия на работа в определените срокове.

7. Оценяване на процеса и резултатите от установяването на здравословни условия на работа.

8. Подобряване – последна стъпка в настоящия цикъл и първоначална за следващ процес, с определящо значение за развитието на програмите в бъдеще.

Моделът на непрекъснато действие е общовалиден и фундаментален. Разработен е от Регионалния западно-тихоокеански отдел на СЗО през 1998 г., по-късно е преработен от Международната организация на труда и възприет от Европейската мрежа за промоция на здраве на работното място (ЕМПЗРМ). Той заляга в основата на Люксембургската декларация [4] на Европейския съюз (ЕС), в която по предложение на ЕМПЗРМ е формулирано общоевропейското определение за промоция на здраве на работното място: “Промоцията на здравето на работното място (укрепването на здравето при работа) е съчетание на усилията на работодателите, работниците и обществото за подобряване на

здравето и благосъстоянието на работещите хора. Това може да се постигне чрез комбинация от подобряване на организацията на труда и на работната среда, промоция на активното участие и поощряване на личното развитие”.

Ефекти от програмите за промоция на здраве на работното място

Проучвания на ЕМПЗРМ, проведени в периода 1997-2010 г. [3] показват, че броят на предприятията в страните членки на ЕС, въвели програми за промоция на здраве на работното място, непрекъснато нараства. Европейската агенция за безопасност и здраве на работа обобщава резултатите от проучванията и извежда ползите от въведените програми [5] (Таблица 3).

Здравословното работно място е предпоставка, която осигурява гъвкав и динамичен баланс между целите на компанията от една страна, и професионалните умения на работещите и техните здравни потребности от друга.

Заклучение

Здравето на работниците и работодателите благоприятства пазарната активност и конкурентноспособност на компаниите и е основа за стабилно социално и икономическо развитие на обществото.

Въпреки че предлага идеални възможности за предоставяне на информация на големи групи от хора в активна възраст, възможностите, които работното място дава за провеждане на здравни програми, все още не са пълноценно използвани.

Концепцията за промоция на здраве на работното място все повече ще се налага както сред частни, така и сред обществени компании. Това се обуславя от факта, че просперитет в условията на глобализация на пазарите е възможен само чрез здрав, квалифициран и мотивиран за работа персонал.

Автори

Недка Петрова-Таксбек, Варна, e-mail: nedkahristova@gmail.com

Доц. д-р Лора Георгиева, дм, Катедра “Социална медицина и организация на здравеопазването”, МУ, Варна, lorahg@abv.bg

Таблица 3. Ползи от програмите за промоция на здраве на работното място за работодатели и работещи

За работодателите	За работещите
Атрактивен и отговорен работодател с политики и програми за здравословни работни места	Изграждане на здравословна и безопасна работна среда
Положителен имидж сред партньори и клиенти	Развитие на чувство за отговорност за здравето
Намаляване на трудовия травматизъм и злополуките	Намаляване на стреса (и като резултат домашното насилие)
Намаляване текучеството на персонала	Съвместна работа по програми за укрепване на здравето
Намаляване на отсъствията от работа поради заболяване	Ранно откриване на болести и намаляване на риска от инвалидизация и смърт
Повишаване на производителността и качеството на продукцията	Развитие на умения за опазване на собственото здраве
Намаляване на разходите за отсъствие поради заболяване, за допълнително здравно осигуряване, за глоби и съдебни дела	Подобряване на благосъстоянието на семейството

Библиография

1. Икономически и социални показатели, НОИ, 2014.
2. Оперативна информация за трудовите злополуки. НОИ, 2002-2014.
3. European Working Conditions Surveys (www.eurofound.europa.eu/surveys/ewcs/index.htm).
4. Luxembourg Declaration on Workplace Health Promotion in the European Union. Luxembourg, 1997.
5. Occupational Safety and Health Agency (https://osha.europa.eu).
6. WHO. Declaration on occupational health for all, 1994. WHO/OCH/94.1.
7. WHO. Global plan of action on workers' health (2008-2017). Geneva, 2007.
8. World Health Organization. Healthy workplaces: a model for action: for employers, workers, policymakers and practitioners. Geneva: WHO, 2010.

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРОФИЛАКТИКА И РЕХАБИЛИТАЦИЯ В МЕДИКЪЛ СПА ЦЕНТРОВЕТЕ

A. Грозева, Св. Шопова

OPPORTUNITIES FOR PREVENTATION IN MEDICAL SPA CENTRES

A. Grozeva, Sv. Shopova

Резюме. Изключителното съчетание на минерални води, калолечебни ресурси с подходящ климат и традициите в балнеологията и рехабилитацията са предпоставка за развитието и популяризирането на медикъл СПА центровете в нашите големи курорти. Какви са възможностите на тези центрове за лечение и профилактика и на каква нормативна база те функционират? Резултатите от направените проучвания в някои от известните медикъл СПА центрове дава реална оценка за квалификацията на персонала, методиките на лечение, оборудването и най-честата нозология в тях.

Summary. The exceptional combination of mineral water, therapeutic mud resources, suitable climate and strong traditions in balneology and rehabilitation form a solid foundation for the development and increasing popularity of medical spa centres in our major resorts. What are the capabilities of these centres for treatment and prevention, and within what regulatory framework are they functioning? The results from recent studies in some of the most famous medical spa centres give a realistic evaluation of the qualifications of the personnel, therapeutic methods, equipment and the most frequent conditions being treated.

Key words: medical spa centres, prevention, treatment, mineral water, therapeutic mud resources

Въведение

В последните десет години все по-актуално става провеждането на профилактика и рехабилитация в Медикъл СПА центровете в нашите най-известни балнеоложки и мор-

ски курорти. В тях перфектно се съчетава нуждата на съвременния човек да почива в луксозна съвременна хотелска среда, при подходящ климат, сред красива природа и исторически забележителности и същевременно да се погрижи